

Методичні аспекти формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі вивчення англійської мови

У статті аналізується сутність поняття комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів; характеризуються сутність і структура іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців як важливого складника комунікативної культури; розкриваються методичні засади формування комунікативної культури студентів – майбутніх інженерів – у процесі вивчення англійської мови.

Ключові слова: комунікативна культура, іншомовна комунікативна компетентність, структура іншомовної комунікативної компетентності, студенти вищих технічних навчальних закладів.

Постановка наукової проблеми та її значення. Тенденції розвитку світової спільноти, формування постіндустріального інформаційного суспільства, інтеграція України в європейський освітній простір, підвищення ролі комунікації в перетворювальних процесах усіх галузей суспільного розвитку спонукають до активізації процесу формування комунікативної культури майбутніх фахівців, незалежно від їх професійного спрямування. Практика переконливо свідчить, що лише висока освіченість і загальний культурний розвиток особистості фахівця здатні забезпечити його конкурентоспроможність на сучасному ринку праці, успішність розв'язання професійних проблем, ефективність міжособистісної взаємодії та майстерність професійного спілкування й партнерства з іншими. А відтак,

важливим й одним із пріоритетних складників професійної підготовки є комунікативна культура майбутнього фахівця. Особливої *актуальності* ця проблема набуває для студентів вищих технічних навчальних закладів, оскільки помилковою є думка про другорядність комунікативної культури в системі професійної підготовки майбутніх інженерів та ігнорування її формування, у результаті чого студенти не здатні самостійно створювати і продуктивно розв'язувати комунікативні ситуації, що передбачають активну соціальну взаємодію, не володіють уміннями й навичками соціального мислення, соціальної фасилітативності, рефлексії, роботи в команді тощо.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Актуальним для нашого дослідження є визначення комунікативної культури майбутніх інженерів, запропоноване О. Каверіною, яка визначає окреслене поняття як процес і результат формування свідомості особистості інженера, що відображає нерозривну єдність між усіма галузями знань, емоційно-чуттєве і ціннісне ставлення до них (внутрішня культура), а також відповідних умінь, навичок, потреб взаємодії (зовнішня культура) з різними комунікативними партнерами. Основою комунікативної культури є система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій особистісних взаємодій [7].

Продовжуючи аналіз сутності поняття комунікативної культури, зауважимо, що вчені Ю. Ємельянов, І. Мазаєва, І. Ширшова визначають її як сукупність умінь і навичок у галузі засобів спілкування й законів міжособистісної взаємодії, які сприяють взаєморозумінню, ефективному вирішенню завдань спілкування; комплекс сформованих знань, норм, навичок поведінки, прийнятих у суспільстві, і вміння реалізовувати їх у професійному спілкуванні, контролювати і регулювати свою мовну поведінку, грамотно аргументувати позицію, продуктивно співпрацювати з допомогою вербальних та невербальних засобів спілкування в процесі вирішення виробничих завдань, уміння вести ділові переговори в процесі професійної діяльності; комплекс сформованих знань і умінь у царині між-особистісного спілкування, які проявляються в ставленні до людей, в умінні контролювати й регулювати свою мовленнєву поведінку, грамотно аргументувати свою позицію, продуктивно співпрацювати за допомогою вербальних і невербальних засобів та способів спілкування [3; 9].

Розглядаючи комунікативну культуру як специфічний спосіб організації спілкування, С. Знаменська відзначає, що вона характеризується наявністю комунікативного ідеалу, системою комунікативних норм і правил, ставленням до співбесідника як до цінності, знанням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей та умінням володіти комунікативною ситуацією. Автор розглядає комунікативну культуру як систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [6].

Ми також з'ясували, що комунікативну культуру можна визначати як компонент професійної культури майбутнього фахівця, що становить систему знань, норм, цінностей і способів поведінки,

прийнятих у суспільстві, та уміння органічно, природно і невимушено реалізовувати їх у діловому й емоційному спілкуванні (І. Зязюн) [5]; умову і передумову ефективності професійної діяльності і як мету професійного самовдосконалення (Е. Яценко) [12]; як морально зорієнтований засіб спілкування, що забезпечує афективний інформаційний обмін між людьми, опосередковує їхню взаємодію та взаємовплив, уможливорює міжособистісне сприймання та взаєморозуміння (перцепцію); довершено готовність і спроможність особистості до спілкування з оточенням (О. Корніяка) [8].

Отже, з проаналізованих нами визначень можна зробити висновок, що комунікативна культура є: 1) компонентом професійної культури майбутнього фахівця; основними характерними ознаками її є комплекс комунікативних знань, умінь, властивостей особистості, способів і форм її взаємодії, які сприяють взаєморозумінню, ефективному вирішенню завдань спілкування; 2) це рівень розвитку особистості, її готовність до комунікативної діяльності, система поглядів і дій, які забезпечують задоволення потреб самореалізації та спосіб досягнення цілей у спілкуванні, плідну доброзичливу взаємодію людей у різних сферах життєдіяльності.

Мета нашої статті – аналіз методичних засад формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі вивчення англійської мови.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Комунікативна культура студента вищого технічного навчального закладу формується на ґрунті особистісних, мотиваційних компонентів, прояву загальної культури особистості під час різних видів спілкування, а також комунікативних знань, сформованих комунікативних умінь і навичок. Важливе місце за такого підходу посідає міжособистісне спілкування студентів між собою, з викладачами. Тоді ефективність формування комунікативної культури студентів – майбутніх інженерів – залежить від багатьох чинників. Так, зокрема, О. Каверіна визначає такі: удосконалення загальноосвітньої гуманітарної підготовки; забезпечення рівня володіння лінгвістичними дисциплінами, який дав би змогу продовжувати навчання для формування технічної компетенції та необхідного рівня професійної підготовки; розроблення системи інноваційних методів викладання гуманітарних і технічних дисциплін; забезпечення глибокого засвоєння базових знань гуманітарних, технічних та спеціальних дисциплін [7].

Комунікативно-культурна особистість характеризується певними окремими комунікативними уміньми та якостями; її комунікативна взаємодія відбувається в певному комунікативному середовищі (у контексті нашого дослідження – це комунікативне середовище вищого технічного навчального закладу), і така особистість є комунікативно-компетентною. Ми наголошуємо на тому, що **одни-**

ми з важливих складників комунікативної компетентності майбутнього фахівця є його іншомовна комунікативна компетентність як особлива якість особистості, яка характеризується обсягом і характером засвоєних знань, умінь, навичок іноземної мови, що формується в процесі моделювання іншомовної професійної діяльності [1]. Ми також встановили, що іншомовна комунікативна компетентність є складним особистісним утворенням, котре містить взаємодію і взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної та комунікативної компетенцій, рівень сформованості яких дає змогу майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати міжмовну, міжкультурну й міжособистісну комунікацію [1]. Звідси випливає, що **іншомовна комунікативна компетентність майбутніх інженерів – це комплекс знань, умінь, навичок, які дають змогу успішно та конструктивно використовувати іноземну мову, у нашому випадку – англійську, і в професійній діяльності, і для їхнього самовдосконалення, самоосвіти та саморозвитку.**

Актуальними в контексті нашого дослідження є міркування Н. Сури щодо іншомовної професійно орієнтованої комунікації як процесу, в межах якого забезпечується потенційна здатність комунікантів реалізувати обмін інформацією іноземною мовою, а також самостійно здійснювати пошук, накопичення й розширення обсягу професійно значущих знань у процесі природного іншомовного професійно орієнтованого спілкування із зарубіжними фахівцями [11].

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що успішності процесу формування комунікативної культури сприяє комунікативна освіченість (грамотність) майбутнього фахівця, у тому числі й іншомовна, вміння реалізувати принципи партнерства в навчально-виховній взаємодії. Комунікативна освіченість забезпечується насамперед усвідомленим засвоєнням студентами філософських, психолого-педагогічних знань про сутність людини як найвищу суспільну цінність, про роль спілкування в життєдіяльності людини та в розвитку особистості.

Аналізуючи методичні основи формування комунікативної культури майбутніх інженерів у процесі вивчення англійської мови, ми акцентуємо увагу на компонентах іншомовної комунікативної компетентності, запропонованих Н. Завіниченко: **гностичному** (система знань про сутність та особ-

ливості спілкування взагалі та професійного зокрема; знання про стилі іншомовного спілкування, загальнокультурна компетентність, яка дає змогу вловити, зрозуміти приховані змісти, асоціації співрозмовника та ін.), **комунікативному** (комунікативні вміння, які забезпечують контакт із співрозмовником; управління ситуацією взаємодії із суб'єктом іншомовної комунікації, культура мовлення; експресивні вміння, перцептивно-рефлексивні вміння, які забезпечують можливість пізнання внутрішнього світу партнера спілкування та розуміння самого себе); **емоційному** (гуманістична установка на спілкування, інтерес до іншої людини; готовність вступати в особистісні, діалогічні взаємини, розвинуті емпатія та рефлексія; високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними й соціальними ролями; позитивна Я-концепція та психоемоційний стан [4].

Важливим складником у процесі формування комунікативної культури майбутніх фахівців є формування культури мовлення, тобто знання норм мови, вміння правильно вживати різні мовленнєві форми, що сприяє засвоєнню отриманої інформації, виховує мовленнєву грамотність, дисциплінує їхнє мислення.

У цьому контексті конструктивною методичною рекомендацією, на нашу думку, є організація навчання англійської мови студентів вищої технічної школи відповідно до структурних компонентів іншомовної комунікативної компетентності, визначених Н. Сурою: дискурсивна компетентність – здатність поєднувати окремі речення у зв'язне усне або письмове повідомлення, дискурс, використавши для цього різноманітні синтаксичні та семантичні засоби; соціолінгвістична компетентність – здатність розуміти і продукувати словосполучення та речення з такою формою й таким значенням, які відповідають певному соціолінгвістичному контексту іншомовної комунікації; стратегічна компетентність – здатність ефективно брати участь в іншомовній комунікації, обираючи для цього вірну стратегію дискурсу, а також адекватну стратегію для підвищення ефективності комунікації; лінгвістична компетентність – здатність розуміти та продукувати вивчені або аналогічні їм висловлювання, а також потенційна здатність розуміти нові, невивчені висловлювання іншомовного середовища [11].

З огляду на це, важливою умовою формування комунікативної культури особистості А. Мудрик визначає дотримання **принципу діалогічності** в педагогічній взаємодії, який передбачає, що духовно-ціннісна орієнтація здійснюється в процесі такої взаємодії між викладачем і студентом, зміст якої становить обмін цінностями (інтелектуальними, емоційними, соціальними), а також спільне продукування цінностей [10].

Як приклади формування комунікативної культури майбутніх інженерів у процесі вивчення англійської мови, доцільно назвати практичні характеристики, визначені Н. Волковою: введення текстів у навчально-виховні ситуації; залучення особистого досвіду та пов'язування академічного вивчення мови з реальною ситуацією комунікації; ігрові ситуації, робота з партнером, завдання на пошук помилок в іншомовній комунікації на прикладах (відеокурси, сюжети, театральна постановка); надання студентам можливості сфокусувати увагу не лише на мові, що вивчається, а й на процесі навчання; акцент на навчанні комунікації через реальне іншомовне спілкування тощо [2].

Цей перелік можна продовжити, на нашу думку, такими цікавими формами, як: обговорення фільму, вистави; рецензування доповіді; підготовка і захист проекту; презентація реклами тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вивчення англійської мови студентами вищих технічних навчальних закладів є важливим засобом формування їхньої іншомовної комунікативної компетентності та комунікативної культури.

Основними принципами формування комунікативної культури майбутнього фахівця ми визначили такі: принцип етико-антропологічної спрямованості процесу формування комунікативної культури, реалізація якого передбачає спрямованість на такі орієнтири, як розвиток фахівця як цілісної гармонійної особистості; переорієнтація свідомості в бік активізації його комунікативної діяльності; засвоєння системи цінностей, які необхідно втілити фахівцю у власній формі професійного буття; принцип інноваційно-методологічної спрямованості підготовки фахівця та його комунікативної діяльності, який відображає, по-перше, інтегральний характер конструювання процесу формування комунікативної культури; по-друге, конкретні форми його конструювання; по-третє, визначає шляхи й засоби активізації творчого потенціалу майбутнього фахівця; принцип рефлексії комунікативної культури професійного становлення спеціаліста, реалізація якого в процесі формування комунікативної культури сприяє розвитку потреби в особистісному самовдосконаленні.

Методичними вимогами до процесу формування англомовної комунікативної компетентності майбутніх інженерів як важливого складника їхньої комунікативної культури ми визначили: мотивацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, їхню активність у вивченні англійської мови, суб'єкт-суб'єктну взаємодію викладачів і студентів на заняттях, застосування інноваційних форм і методів організації навчального процесу, креативність суб'єктів педагогічного процесу, результативність навчання англійської мови та ін.

Подальшого науково-педагогічного вивчення потребують зміст, форми і методи активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення англійської мови, застосування ситуативного навчання, дослідження іншомовної компетентності студентів як складника їх комунікативної та професійної культури.

Джерела та література

1. Барышникова С. Н. Формирование коммуникативной компетенции в системе обучения иноязычной речевой деятельности студентов медицинских вузов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / С. Н. Барышникова. – Саратов, 2005. – 24 с.
2. Волкова Н. П. Теоретичні та методологічні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. П. Волкова. – Луганськ, 2006. – 44 с.
3. Емельянов Ю. Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.05 «Социальная психология» / Ю. Н. Емельянов ; ЛГУ. – Л., 1991. – 38 с.
4. Завіниченко Н. Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Н. Б. Завіниченко ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2003. – 216 с.
5. Зязюн І. А. Сучасні дидактичні моделі і логіка учіння / І. А. Зязюн // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Київ ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2000. – С. 4–7.
6. Знаменская С. В. Педагогические условия формирования коммуникативной культуры студентов в процессе профессиональной подготовки в вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Стояна Васильевна Знаменская. – Ставрополь, 2004. – 169 с.
7. Каверіна О. Г. Інтегративний підхід до формування готовності майбутніх інженерів до професійної комунікації: теоретико-методологічний аспект : монографія / Ольга Геннадіївна Каверіна. – Донецьк : ООО «Фірма “Друк-Інфо”», 2009. – 275 с.
8. Корніяка О. М. Порівняльний аналіз розвитку комунікативної компетентності фахівця у період його первинної і вторинної професіоналізації / О. М. Корніяка // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – С. 31–40.
9. Мазаева И. А. Профессиональная коммуникативная культура в содержании подготовки специалиста (на материале профессий «человек-человек») : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / И. А. Мазаева. – М., 2003. – 239 с.
10. Мудрик А. В. Воспитание как составная часть процесса социализации / А. В. Мудрик // Вестник СПТТУ. Вып. VI. Педагогика. Психология. – 2008. – № 3(10). – С. 7–24.
11. Сура Н. А. Іншомовна професійна компетентність: головні принципи та компоненти процесу навчання професійно орієнтованого спілкування / Н. А. Сура // Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – 2003. – № 4 (60). – С. 190–192.
12. Ященко Е. М. Комунікативна культура сучасних студентів / Е. М. Ященко // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. – Тернопіль : ТДПУ, 2005. – № 4. – С. 40–45. – (Серія «Педагогіка»).

Галацын Екатерина. Методические аспекты формирования коммуникативной культуры студентов высших технических учебных заведений в процессе изучения английского языка. В статье анализируется сущность понятия коммуникативной культуры студентов высших технических учебных заведений; характеризуются сущность и структура иноязычной коммуникативной компетентности будущих специалистов как важной составляющей коммуникативной культуры; раскрываются методические основы формирования коммуникативной культуры студентов – будущих инженеров – в процессе изучения английского языка.

Ключевые слова: коммуникативная культура, иноязычная коммуникативная компетентность, структура иноязычной коммуникативной компетентности, студенты высших технических учебных заведений.

Halatsyn Kateryna. Methodical Aspects of Formation of Communicative Culture of Students at Higher Technical Educational Institutions in the Process of Learning English. In article the essence of concept of communicative culture of students at higher technical educational institutions is analyzed; the essence and structure of

foreign language communicative competence of future experts as an important component of communicative culture are characterized; methodical bases of formation of communicative culture of students - future engineers in the process of learning English reveal.

Key words: communicative culture, foreign language communicative competence, structure of foreign language communicative competence, students of higher technical educational institutions.

Стаття надійшла до
редколегії
24.05.2014 р.